

<https://doi.org/10.28925/2412-2475.2025.25.10>
УДК 821.161.2-1.09

Олена Бровко,

Київський столичний університет
імені Бориса Грінченка (Київ, Україна)

<https://orcid.org/0000-0001-7519-4725>
e-mail: o.brovko@kubg.edu.ua

КОДИ ХУДОЖНЬОЇ ПРАКТИКИ МОДЕРНІЗМУ: ТИПОЛОГІЯ І ТРАНСФОРМАЦІЇ

(Рецензія: *Модернізм в українській літературі XX — початку XXI століття: пам'ять, коди, практики: монографія / відп. ред. Тарас Пастух ; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2023. 758 с.)*

Монографія «Модернізм в українській літературі XX — початку XXI століття: пам'ять, коди, практики» є продовженням літературознавчих дискусій кінця 90-х — початку 2000-х, досліджень стилевих версій українського модернізму, компаративних студій із типології модернізму, розвідок, присвячених концептам модерності й рустикальності українського письменства. Рефлексії над опозиційністю художніх практик, інспірованих новітніми філософсько-психологічними концепціями, і літератури, створеної в силовому полі позитивістських ідей, залишаються актуальним предметом сучасних гуманітарних студій у контексті пошуків і збереження української ідентичності, міжмистецького діалогу, аналізу європейських джерел розвитку культури, студій пам'яті.

Ошатна книжка з приміткою «написано і видано під час російсько-української війни», видання якої наприкінці 2023 року стало подією для літературознавчої спільноти, є результатом реалізації наукової теми відділу української літератури Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, над якою колектив дослідників працював впродовж 20-х років. Естетична обкладинка з ілюстрацією «Квіти на пагорбку» з роботи Людмили Лободи, однієї з найяскравіших представниць українського андеграунду, чия творчість пере-

бувала поза офіційним мистецтвом, окреслює перед потенційним читачем горизонт очікувань і мимохіть асоціативно виводить на згадку про ще одну поетичну метафору — ліричну мініатюру Миколи Воробйова зі збірки «Гора і квітка»: «Квіти на кожній стіні — / відлунням світу. / Дослухатись до себе — / це бачити, / як поволі розвидняється» (Воробйов, 2018).

Зміст монографії охоплює переосмислення канону українського модерного письменства, усвідомлення штучної перерваності модернізації культури, репрезентацію спроб повернення до мистецьких пошуків наших 20-х в художній практиці шістдесятників, які шукали «ідеальний вихід із соцреалізму» (Володимир Моренець), модерні й постмодерні (радіше, за Річардом Рорті, антимодерні) тенденції літератури 80-х і доби Незалежності.

Авторами видання стали Тарас Пастух («У теоретичному дискурсі пам'яті, кодів і практик модернізму», «Пам'ять та культурні коди в українській модерній романістиці (Володимир Кашка, Юрко Гудзь, Євген Пашковський, Оксана Забужко, Кость Москалець»)), Стефан Сімонек («Програмні позиції західноукраїнського модерну у центральноевропейському контексті»), Роман Голик («Традиція і модернізація: постаті, коди й практики в західноукраїнській літературній та культурній пам'яті»), Валентина Прокіп («Белетристика Лесі Українки в добу

модерну»), Софія Когут («Степан Левинський у модерному вимірі»), Наталія Морченюк («Модерністські практики української літератури ХХ століття з погляду інтермедіальності: досвід Нью-Йоркської Групи», Ігор Котик («Поет Юрій Тарнавський на тлі інтелектуальних лабораторій 1960-х років»), Петро Шкраб'юк («Втеча від соцреалізму і модернізм: українське шістдесятництво та його культурно-політичні трансформації (60-80-ті роки ХХ століття»)), Наталія Філоненко («Модерністський дискурс епіки Любові Пономаренко»), Микола Ільницький («Історія, прочитана з краєвиду»), Роксана Харчук («Український літературний постмодернізм: від сходження до сутінків»).

У Вступі окреслено роль відомих концептуальних досліджень Соломії Павличко, Тамари Гундорової, Віри Агеевої, Ярослава Поліщука, Володимира Моренця, Наталії Шумило і наголошено, що «у пропонованій монографії здійснюється спроба окреслити певні культурні коди, які так чи так проявляються в модерному письмі й значною мірою визначають постання та розвиток цього письма. Ба більше, ці коди у своїй мовно-стильовій конфігурації можна побачити в попередніх історико-культурних періодах українського письменства. Йдеться про певні універсалиї, які відображають екзистенційні та мистецькі потреби людини і які видозмінюються у своєму формальному вияві, але не в суті» (Модернізм, 2023, с. 5).

Дослідження складається з чотирьох розділів, у яких послідовно від питань історіографії, уточнення теоретичних засад і поняттєвого поля, автори переходять до осмислення генези явища, увиразнення центральноєвропейських контекстів західноукраїнського модерну й оригінальних інтерпретацій у розділах «Розмаїття пошуків», «Спроба свободи», «Пізнi конфігурації», «Реквієм за мейнстрімом».

Колективу дослідників вдалося подати цілісну наукову рецепцію типології і стадіальності модернізації української літератури, де ключовим, за переконанням авторів монографії, передусім є західноукраїнський модернізм і естетичні тенденції еміграційної літератури.

Ціннісно-смісловими конструктами, які дають змогу дослідникам відрефлектувати стилістично неоднорідний і тематично розрізнений художній матеріал, постають складники концептосфери мистецтва модернізму — код, ідентичність, пам'ять, завдяки яким увиразнено симультанність аналізованих мистецьких фактів. Важливо, що в окремих інтерв'ю, літературно-критичних і теоретичних студіях митці ХХ століття акцентували на тому, що в пошуках

власних естетичних орієнтирів вони звертали-ся до мистецьких настанов раннього модернізму у прагненнях до індивідуального самовираження та відкидання загальноприйнятих норм і канонів. Зокрема, Богдан Рубчак у статті «Пробний лет» (1968), розмірковуючи над генезою естетизму у світовій літературі, зазначає, що Шарль Бодлер «у своїх теоретичних міркуваннях < ... > посилив думки По і підняв їх із цілком практичної сфери до містичних висот, надаючи формі поезії священних, або навіть магічних властивостей. У своїй поетичній творчості — в безсмертних *Квітах зла* — він ці теорії геніально перевтілює» (Рубчак, 2012, с. 46). А в інтерв'ю Тарасу Пастуху Богдан Рубчак зазначав: «У статті про Нью-Йоркську Групу, яка недавно з'явилася в “Кур'єрі Кривбасу” Бойчук, на мою думку, дуже влучно визначив мій “модернізм”. А щодо сонета, то найбільше сонетів я написав десь у 18-річному віці, і пізніше послав їх, куди треба. Та й у ранніх збірках вони іноді трапляються. Я дуже зжитий з цією формою — її сувора організація й одночасна гнучкість — це змагання, яке мені дуже сподобалося. Сонети, звичайно, бувають найрізніші — від “модерністки” Кіановської до “супермодерністки” Андіївської. А в центрі, мабуть, усе ще “сидить” Зеров» (Рубчак, 2008).

Через розгортання європейських контекстів, занурення в асоціативно-образну заковданість мистецьких знахідок, рефлексії над модерними проектами 60-х і виходом із соцреалізму науковці пропонують цікаву подорож від витоків до пізніх трансформацій модерного дискурсу в авторських інтерпретаціях. Аналізуючи новітні художні практики, автори монографії здійснюють аналіз корпусу текстів як знакових митців, так і авторів, які, певною мірою, довгий час перебували на маргінесі дослідницької рецепції. Погодимося із Ярославом Поліщуком, який зазначає: «Радше йдеться тут про суб'єктивні смаки окремих дослідників, які стали авторами відповідних розділів. Однак ієрархічний ряд, представлений у монографії львівських учених, викликає бажання посперечатися щодо пріоритетних персоналій модерністської формації» (Поліщук, 2024, с. 431). Рядки Миколи Воробйова на звороті обкладинки «чим більше квітів, тим більша пустеля між ними» метафорично окреслюють подальші пошуки в царині мистецьких тенденцій української модерної літератури в її поколіннєвих і індивідуально-авторських репрезентаціях.

Зауважу, що технічні параметри видання відповідають вимогам до монографічних досліджень: кожен підрозділ містить список ви-

користаних джерел, окремі аспекти доповнено авторськими коментарями й примітками, візуально виокремлено цитати, подано резюме й інформацію про авторів.

В анотації зазначено, що монографія адресована гуманітаріям і всім, хто цікавиться модернізмом в українській літературі XX — початку XXI століття. Безсумнівно, це дослідження привертатиме увагу читачів, спонукатиме до роздумів і подальших студій. Література модернізму в рецепції авторського колективу постає не герметичною естетичною системою, а від-

критим художнім явищем, що реагує на різні культурно-естетичні виклики, адже модерн сприймається дослідниками як «незавершений проект» (Ю. Габермас),

Усі, кого цікавить праця «Модернізм в українській літературі XX — початку XXI століття: пам'ять, коди, практики», можуть ознайомитися з повним текстом монографії у відкритому доступі на сайті Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича Національної академії наук України: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/uk/publications/books/book/?newsid=1239>

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воробйов М. Гора і квітка. Київ : А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2018. 224 с.
2. Модернізм в українській літературі XX — початку XXI століття: пам'ять, коди, практики: монографія / відп. ред. Тарас Пастух ; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2023. 758 с.
3. Рубчак Б. Міти метаморфоз, або Пошуки доброго світу : есеї. Львів : Піраміда, 2012. 484 с.
4. Рубчак Б. Янус не роздвоєний — він просто бачить удвічі більше : Розмовляв Тарас Пастух. *ЛитАкцент*. 2.09.2008. URL: <https://litakcent.online/2008/09/02/yanus-ne-rozdvoienyy-vin-prosto-bachyt-udvichi-bilshe/>
5. Polishchuk J. Культурні коди і дух експерименту. *Bibliotekarz Podlaski*. 2024. Vol. 65. № 4. С. 421–434.

REFERENCES

1. Vorobiov, M. (2018). *Hora i kvitka* [Mountain and Flower]. Kyiv: A-ba-ba-ha-la-ma-ha, 224 p. [in Ukrainian].
2. *Modernizm v ukrainskii literaturi XX — pochatku XXI stolittia: pamiat, kody, praktyky*. (2023). [Modernism in Ukrainian Literature of the Twentieth and Early Twenty-First Centuries: Memory, Codes, Practices]. Monograph, Lviv [in Ukrainian].
3. Rubchak, B. (2012). *Mity metamorfoz, abo Poshuky dobroho svitu: esei*. [Myths of Metamorphosis, or the Search for a Good World: essays]. Lviv: Piramida [in Ukrainian].
4. Rubchak, B. (2008, September 2). *Yanus ne rozdvoienyi — vin prosto bachyt udvichi bilshe: Rozmovliav Taras Pastukh* [Janus is not Split — He Just Sees Twice as Much: Taras Pastukh talks]. *LitAktsent* [in Ukrainian].
<https://litakcent.online/2008/09/02/yanus-ne-rozdvoienyy-vin-prosto-bachyt-udvichi-bilshe>
5. Polishczuk, J. (2024). *Kulturni kody i dukh eksperymentu* [Cultural Codes and the Spirit of Experimentation]. *Bibliotekarz Podlaski*, 65(4), 421–434 [in Ukrainian].

Olena Brovko,

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University (Kyiv, Ukraine)

<https://orcid.org/0000-0001-7519-4725>

e-mail: o.brovko@kubg.edu.ua

Рецензія надійшла до редакції 10.03.2025

Прийнято до друку 07.04.2025